

ב. מים שהזיקו – חייבים על נזקם כשאר ממון המזיק [אבל אינם 'אב' לעצמו]. הלכך אינו חייב כשהזיקו דרך הילוכם אלא בכח ראשון אבל בכח שני הוי 'גרמא'. ואם הזיקו לאחר מנוחתם דינם כ'בור' ופטור על הכלים. עפ"י תוס'.

דפים ד – ה

ה. אלו עוד חיובי נזיקין נמנו כאבות-נזיקין לשלם ממיטב הארץ, אף על פי שאין להם תולדות?

רבי אושעיא הוסיף על ארבע אבות המנויים במשנה עוד תשע [הוסיף את נזקי האדם לטוגיהם]: ארבעה שומרים, וחמשת תשלומי חבלת אדם באדם: נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת. רבי חייא הוסיף עוד אחד עשר [שהוסיף את הקנסות, וכן נזק שאינו ניכר]: תשלומי כפל, תשלומי ארבעה וחמשה, גנב, גולן, עדים זוממין, אונס, מפתה, מוציא שם רע, מטמא, מדמע, מנסך. ואף על פי שאין לכל אלו תולדות, כ'אבות' הם לשלם ממיטב (רבי אבהו), שנלמדו כולם בגזרה שוה משור המועד, מ'תחת' 'נתינה' 'שלם' 'כסף'.

א. בבושת אין כתוב 'תחת נתינה' וכו' ולמדוהו בספרי מלא תחוס עינך (עתוס' ור"ר). וקנסות דרבנן כגון מטמא ומדמע למאן דאמר הזק שאינו ניכר לאו שמיה הזק – השוים חכמים לקנסות דאורייתא לשלם ממיטב (רא"ש). וכן בעדים זוממים אין מפורשת אחת מתבות אלו. ופירש רש"י לפי שכתוב בהם נפש בנפש וגו' כאילו כתוב 'תחת'.

ב. הראב"ד והמאירי נקטו שעדים זוממין משלמים ממיטב רק כשזממו להפסידו מעות או מיטב, הלכך אין צריך קרא. ואין כן דעת התוס'.

ישנם עוד נזיקין שלא מנאום, הגם שדינם לשלם ממיטב הארץ (וכדאיתא ברי"ף וריא"ז); מוסר (מלשין המוסר ממון חברו לגוי) ומפגל. (וכן יש תשלומי נזקים שבמיתה שלא מנה – שור שהרג אדם שמשלם כופר בן חורין ושלישים שקלים בעבד (עתוס'). ועוד יש דיני גרמי [למי שמחייב עליהם], ומוציא שן עבדו או עינו שחייב להוציאו לחפשי. ערשב"א).

דף ה

ט. מאלו אבות-נזיקין יכולים להילמד כל שאר? ולמה נכתבו כולם בתורה?

אמר רבא: כל אחד מאבות-נזיקין שבמשנה, אילו היית משליך עמם את הבור, היו נלמדים מהם שאר כל האבות (בצד השוה, שדרכם להזיק ושמירתם עליך) – מלבד קרן, שכן יש לפרוך: מה לאלו שכן מועדים מתחילתם (שדרכן להזיק. ר"ת), תאמר בקרן. ולדעת האומר קרן חמורה שכוונתה להזיק (פירשו תוס': למ"ד פלגא נזקא ממונא שדרכו של שור להזיק ואינו בחזקת שימור) – אף קרן יכול להילמד.

פרש"י שמכל שני-אבות אחרים אין יכולים להילמד לא קרן (שכן מועדים מתחילתם וכו"ל) ולא בור (שכן דרכם לילך ולהזיק). וכן מקרן ואש אי אפשר ללמוד לחייב בור ושן (שכן הללו חייבים על כל דבר, משא"כ שן שאינה אלא בדבר הראוי לה לאפוקי כלים וכד'. ואעפ"י שאם אכלה כלים אין כאן תולדה דשן, סובר רש"י ששייך לפרוך פירכא בכגון זה. תוס').

ולמה הוצרכו כולם להיכתב בתורה – להלכותיהם; קרן – לחלק בין תמה למועדת. שן ורגל – לפטורן ברשות הרבים. בור – לפטור בו את הכלים. ולרבי יהודה המחייב – לפטור בו את האדם. אדם – לחייבו בארבעה דברים. אש – לפטור בו את הטמון. ולרבי יהודה המחייב – לרבות ליחכה נירו וסכסכה אבניו. וכן צריכים כולם להיכתב שהרי אילו היו למדים מאחד מהאבות ומבור, היה פטור על הכלים כבור. ואילו מאחד מהם ומאש – היה פטור בטמון (תוס').

ברשב"א (כב.) מבורר שיתכן ללמוד הלכה מסוימת מאב אחד לשאר האבות, כגון מה מצינו בבור 'איש בור ולא שור בור', אף באש כן. [וי"ל לאחר שלמדנו חיוב כולם, יש להשוותם להלכות כלליות. וע"ע להלן מד. לימוד מיוחד ששור שהרג קטנים חייב, ומשמע שם בפשטא דמלתא (וכ"ה בתורי"ד, וכ"מ מפשט דברי רש"י) שאף לגזיקין צריך קרא 'נגיחה למיתה נגיחה לגזיקין'. והרי הדין כן בכל המזיקין – ובע"כ דילפינן משור].

דף ו

י. אלו אופני ממון המזיק נלמדים לחייב עליהם מהצד השווה שיש באבות הידועים?

אבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו לאחר שנחו [ובשהפקירם] – למדים חיובו מבור ואש בצד השווה, אבל מאחד מהם אין ללמוד, כי בור חמור מהם שכן אין כח אחר מעורב בו, ואש חמורה שכן דרכה לילך ולהזיק (אביי).

א. הוא הדין אם לא הפקירם, אלא שלפי רב כשלא הפקיר למדנו חיובו משור, ואם כן למדים בצד השווה מבור ושור (תוס'). והקשו שם מדוע חייב על כלים באופן זה, הלא למדנוהו גם מבור הפטור על כלים).

ב. גם אם לא היה לו פנאי לסלק – חייב, הגם שהרוח היא שיצרה את ה'בור', [שגם אם אדם אחר הניח תקלה של חברו, חייב בעל התקלה להסיר את ממונו שלא יזיק (תוס' כט. ד"ה פליגי; רש"ל שם). ודעת הרמב"ן (במלחמות ה' להלן לא.) שמניח התקלה חייב]. נפלו ברוח שאינה מצויה – פטור (ברייתא כט.).

ג. ישנה דעה (להלן כט. ע"ש) שהמפקיר נזקיו פטור, אעפ"י שפשע. ואין הלכה כן.

בור המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה [ובשהפקירו] – חיובו נלמד מבור ושור. מבור לבד לא – שכן מעשיו גרמו לו, ומשור לבד לא – שכן דרכו לילך ולהזיק (רבא).

א. מדובר שהזיק לאחר שנח, אבל אם הזיק תוך כדי ההתזה, לפרש"י בעל התקלה חייב כמו שחייב על אשו (וכ"כ בנמוקי יוסף. וכן נקט בתורת חיים).

והתוס' והרא"ש והרי"א"ז כתבו [בישוב גירסה אחת בגמרא] שהאדם המגלגל חייב לבדו משום אדם המזיק (וכ"ה בתורי"ד כד:). ובהמה – יתחייבו שניהם, בעל הבהמה ובעל התקלה (וכ"ה בשו"ע חו"מ תיא, ג. ומסתבר שאם הנזק אינו נצרך להתזה בכה, כגון שנתלכלכו שיראין ע"י הוותו, אף אדם המגלגל שלא בכוונה פטור, שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים). [באופן זה יש כאן דין 'צרורות' ובעל הבהמה משלם רביע מן העליה. ובעל התקלה משלם מחצה או שלשה רבעים – תלוי במחלוקת רבי נתן וחכמים (נג. רא"ש). ולהלכה חייב ג' רבעים (חו"מ תיא, ה)].
ויש אומרים שבעל הבהמה חייב לבדו (מאירי כאן ובדף כא:).